

СВІТОВИЙ ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Олена Федоренко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті висвітлено погляди на сутність патріотизму в різних державах світу та основні світові тенденції щодо формування національно-патріотичної вихованості учнівської молоді. Дослідження проводилося шляхом вивчення останніх нормативних документів, їх структурно-генетичного аналізу, порівняння та узагальнення фактів із закордонних публікацій, пов'язаних із проблематикою підвищення рівня національно-патріотичної вихованості.

Аннотация:

Федоренко Елена. Мировой опыт национально-патриотического воспитания учащейся молодежи: нормативно-правовые и практические аспекты.
В статье представлены взгляды на сущность патриотизма в разных странах мира и основные мировые тенденции формирования национально-патриотической воспитанности учащейся молодежи. Исследование проводилось с помощью методов изучения последних нормативных документов и их структурно-генетического анализа, сравнения и обобщения фактов из зарубежных публикаций, связанных с проблематикой повышения уровня национально-патриотической воспитанности.

Resume:

Fedorenko Olena. World Experience of National-Patriotic Education of Pupils: Legal and Practical Aspects.

The article analyses foreign experience of patriotic education of the population, examines practical approaches to formation of patriotic consciousness, justifies the possibilities of positive experience adaptation in domestic practice. The conclusion is that in many countries (Belarus, Kazakhstan, Georgia, China, the U.S., and France) public administration bodies carries out certain measures to patriotic education of the population, although the level of patriotism is not always determined by the presence of appropriate state programs or number of some kinds of patriotic events.

Today, national-patriotic education of youth in many countries of the world is one of the leading places in the system of national priorities. Respect and love of young people to their own homeland, language, traditions and culture are integral parts of state policy. In various countries of the world, public authorities carry out certain measures aimed at patriotic upbringing of the population, although the level of patriotism is not always determined by the presence of the state program (US) or the number of patriotic measures taken (European countries). This analysis gives rise to a number of questions. Perhaps the correct and important definition of patriotism is "love-responsibility". The experience of leading countries convincingly proves that the basis of patriotism is the feeling of pride for their country and the desire to belong to a decent state. Ukraine also needs a program to popularize state symbols through the media, culture and civil society institutions. Ukrainians rely on the best features of the national character, while developing the new qualities necessary for the successful personal development and implementation of the country. The calculation of the results of national patriotic education, which is an indicator of the effectiveness of national patriotic education, will make it possible to detect omissions, deficiencies and, consequently, take measures to correct them and develop the most effective measures that are guaranteed to achieve the goal.

Ключові слова:

патріотичне виховання; національно-патріотична вихованість; підвищення рівня національно-патріотичної вихованості учнівської молоді.

Ключевые слова:

патриотическое воспитание; национально-патриотическая воспитанность; повышение уровня национально-патриотической воспитанности учащейся молодежи.

Key words:

patriotism; patriotic education; national-patriotic upbringing; raising the level of national-patriotic upbringing of pupils' youth.

Постановка проблеми. У XXI столітті глобалізація суспільного розвитку є важливою загальноцивілізаційною тенденцією. Формується всесвітнє господарство як єдиний організм, зростає взаємозалежність країн і народів, інтенсифікуються культурні зв'язки. Ці процеси створюють умови для формування спільних цінностей, для плідного використання кращих зразків міжнародного досвіду. Складні та суперечливі процеси глобалізації знаходять відображення й у сфері освіти. Національні

системи виховання та освіти зазнають реформування.

Європейський вибір України означає потребу критичного осмислення і творчого застосування досвіду європейської та світової спільнот, зокрема в галузі національно-патріотичного виховання.

Аналіз чинної нормативно-правової бази України у сфері національно-патріотичного виховання учнів дає змогу твердити, що цей процес поки що не набув форми цілісного

законодавчо визначеного механізму системної і цілеспрямованої взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, навчальних закладів, інститутів громадянського суспільства та окремих громадян з формування в людини високого рівня національної свідомості, почуттів відданості своїй Батьківщині й готовності пожертвувати власними інтересами заради неї, відданості своєму народові, гордості за надбання національної культури. Так, у тексті Конституції України взагалі немає термінів «патріот» і «патріотизм». А в статті 15 зазначено, що «суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова...». Це дає всі підстави вважати пряму заборону на існування державницької ідеології в Україні, а отже, і будь-яких ідейних засад патріотизму [8, с. 4–5].

Закон України «Про освіту» мав би унормувати цей процес, визнавши його одним з головних пріоритетів діяльності суб'єктів освіти в нашому суспільстві щодо розвитку громадянина, визначити завдання, форми та методи такої діяльності, а проте в ньому не приділяється належної уваги цьому важливому аспекту, і лише в одній зі статей закону використовується термін «патріотизм». Так, у розділі про обов'язки педагогічних і науково-педагогічних працівників зазначено, що вони настановленням та особистим прикладом повинні утверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі, зокрема патріотизму [8, с. 52].

У текстах Законів України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України в ХХ столітті», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 рр.» і «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій» також зовсім не використовуються терміни «патріот» і «патріотизм», «національно-патріотичне виховання» [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі майже немає робіт, у яких аналізувалися б проблеми адаптації кращого світового досвіду національно-патріотичного виховання учнівської молоді. Певною мірою ці питання висвітлюються в дослідженнях Ю. Кальниша, В. Трощинського, Т. Безверхої. Ці вчені звертають увагу на те, що кожна країна обирає ті чи ті інструменти для підвищення патріотичного духу своїх громадян,

залежно від ступеня втручання держави в цей процес. Для обрання оптимальних шляхів необхідно спиратися на вже набутий досвід провідних країн світу для вибору необхідних для цього інструментів та подальшого адаптування їх до сучасних реалій і потреб української педагогічної науки.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз кращого світового досвіду національно-патріотичного виховання учнівської молоді з метою з'ясування поглядів на сутність патріотизму в різних країнах світу, виявлення провідних світових тенденцій формування національно-патріотичної вихованості та можливості адаптації їх в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні національно-патріотичне виховання молоді в багатьох країнах світу посідає одне з провідних місць у системі національних пріоритетів. Повага і любов молодих громадян до власної Батьківщини, мови, традицій та культури є невіддільними складниками державної політики.

Згідно з чинними нормативним документам, метою патріотичного виховання молоді, наприклад, у Республіці Білорусь є: прищеплення молоді любові до Білорусі, формування в неї стійкого бажання сприяти її процвітанням і прагнення захищати від ворогів.

Зокрема, після 1996 року, коли під час «Чорнобильського шляху» в Мінську тисячі молодих людей виступили проти політики президента О. Лукашенка, керівництво країни вирішило впритул зайнятися патріотичним вихованням молоді. Був випущений Президентський Декрет про молодь. А надалі створена молодіжна організація, яка стала опорою державної молодіжної політики загалом – БПСМ (Білоруський патріотичний союз молоді) [5].

На нашу думку, патріотичне виховання в Білорусі зміщується в бік військово-патріотичного напрямку, що дещо підмінює справжній сенс національно-патріотичного виховання, що, насамперед передбачає вивчення національної культури, мистецтва, історії, літератури, музики, спорту та інших досягнень своєї країни.

Як зазначено в Законі Республіки Польща «Про систему освіти» від 14 грудня 2016 року, патріотичне навчання та виховання сприяє розвитку в молоді почуття відповідальності, любові до Батьківщини й поваги до культурної спадщини Польщі, за одночасної відкритості та шанобливого ставлення до культурних цінностей Європи та світу.

У статті 4 цього Закону від 1998 року зазначено, що за формування засад патріотичного

виховання у молодого покоління відповідає родині (сім'я) як основний суспільний осередок, школа, різноманітні громадські організації, а також костел і різні структури суспільної комунікації (статтю скасовано в новій редакції).

Важливим аспектом у формуванні патріотизму, як зазначено в Законі, є школа. Школа повинна створити кожному своєму учневі необхідні умови для його розвитку, щоб підготувати його до виконання в майбутньому своїх сімейних та громадянських обов'язків, заснованих на принципах солідарності, демократії, терпимості, справедливості і свободи. Патріотичне виховання в школі залежить від ставлення до нього вчителів і методів, які вони використовують [14].

Велике значення також мають дні національної пам'яті, що проводяться в школах, під час яких можна дізнатися про місця національної пам'яті, різні важливі національні свята й побачити цікаві малюнки та фотографії.

До того ж патріотичному вихованню сприяють краєзнавчі екскурсії, організовані вчителями з відповідних предметів. Під час них можна насолодитися красою рідної землі і багатством ландшафтів. Завданням школи є підготовка дітей і молоді до активної участі в суспільному житті, до безкорисливого служіння своїй країні й боротьбі за справедливість і соціальний прогрес. Польська школа покликана об'єднати теоретичні знання з практикою. Сьогодні перед нею стоїть важливе завдання – дати молодим людям можливість брати активну участь у створенні цінностей, які збагачують економіку і культуру нації. У цьому процесі важливим є виховання любові до праці через працю [15].

Знання історії Батьківщини відіграє важливу роль у формуванні людської свідомості. 26 січня 2018 року Сейм Польщі схвалив, а 1 лютого Сенат Польщі остаточно ухвалив Закон про «Інститут національної пам'яті», у якому, зокрема, передбачено кримінальну відповідальність за заперечення злочинів українських націоналістів проти поляків. Також забороняється згадувати про причетність поляків до Голокосту, зокрема, передбачається кримінальна відповідальність за використання формулювання «польські табори смерті» [14]. На нашу думку, цей закон суперечить основним принципам виховання молоді, зазначеним у Законі Польщі «Про систему освіти», а саме: принципам солідарності, демократії, толерантності, справедливості та свободи.

Основними принципами патріотичного виховання казахстанської молоді є:

– принцип системно організованого підходу, який передбачає скоординовану, цілеспрямовану

роботу всіх молодіжних об'єднань республіки з патріотичного виховання;

– принцип адресного підходу до формування патріотизму, що передбачає використання специфічних форм і методів патріотичної роботи, з урахуванням особливостей діяльності тієї чи іншої групи молоді;

– принцип урахування історичного досвіду минулих поколінь, що культивує почуття гордості за своїх легендарних предків, національні традиції в побуті та внутрішньосімейних стосунках, навчанні та підходах до творчої праці;

– принцип урахування регіональних умов у вихованні патріотичних ідей і цінностей тощо. Основним об'єктом патріотичного виховання є молодь Казахстану. У процесі її виховання закладаються основи морального, духовного, культурного, фізичного та іншого розвитку особистості [7].

У Державній Стратегії «Казахстан – 2050» особливо наголошується на необхідності виховувати в дітях «новий казахський патріотизм – це насамперед гордість за країну та її досягнення. Фундаментом є рівність всіх громадян та їх спільна відповідальність за честь Батьківщини». У документі використовується поняття культурного коду: мови, духовності, традицій, цінностей [7].

До патріотичного виховання залучається і «конфесійний ресурс». Так, планується залучити традиційні для республіки конфесії до формування у громадян потреби служіння Батьківщині та її захисту як вищого духовного обов'язку.

Казахстан, як і Україна, багатонаціональна та багатоконфесійна країна. Позитивним досвідом є виховання в молоді цієї країни «нового патріотизму», але, як на нашу думку, проведення виховних заходів спирається на шаблонну основу.

У Грузії патріотичне виховання молоді здійснюється в основному в контексті військово-патріотичного. Активізувався цей процес після того, як попередній президент Грузії М. Саакашвілі поставив за мету збільшення кількості військовослужбовців запасу. Для підготовки резервістів була розроблена програма «Патріот», що передбачала двотижневі збори підлітків і молоді у військово-польових таборах, з проведенням занять з фізичної, початкової військової підготовки, національно-патріотичного виховання. У 7 військово-польових таборах пройшли підготовку близько 30 тисяч молодих людей. Фахівці відзначають, що програма має суто мілітаристський ухил і в основі її ідеології – орієнтація на Захід [9].

Згідно із Законом Грузії «Про загальну освіту», у Міністерстві освіти та в кожному

навчальному закладі є служба приставів освітніх установ, функція якої – забезпечення додержання громадського порядку в загальноосвітніх установах, припинення правопорушень, виявлених в освітній установі, та інформування про них відповідних правоохоронних органів. Це спеціально підготовлені особи в уніформі мандатури Грузії, які мають повноваження застосовувати фізичну силу та «спеціальні засоби».

Отже, патріотичне виховання в Грузії спирається на сімейственість – сприйняття громадян своєї країни як членів великої родини. Але патріотичне виховання в Грузії має яскраво виражений військово-патріотичний характер, що певним чином негативно позначається на поведінці молоді.

Республіка Узбекистан також здійснює комплекс заходів у напрямі патріотичного виховання. На рівні державного замовлення поштовою для розвитку патріотичного виховання стала Директива № 18, ухвалена Міністерством оборони республіки, яка припускала створення нових і реанімацію раніше створених військово-патріотичних клубів та об'єднань при середніх школах, ліцей, у сільській місцевості та у вищих навчальних закладах. Також у країні почали функціонувати військово-спортивні оздоровчі табори. Згідно зі статистикою, у період з 2000 по 2004 рр. було створено понад 100 військово-патріотичних клубів, у яких щорічно проходили допризовну підготовку понад 2 500 юнаків [10]. Також протягом останніх років за ініціативою воїнів-інтернаціоналістів та ряду громадських організацій в Узбекистані відроджується кадетський рух. На сьогодні в Ташкенті й Чирчику військово-спортивні класи функціонують у декількох школах і будинках «Милосердя», або, по-старому, у дитячих будинках.

Часто патріотичне виховання здійснюється волонтерськими групами добровольців. Яскравим прикладом стала діяльність «Об'єднання воїнів ветеранів-інтернаціоналістів Узбекистану», які за власною ініціативою створили кадетські корпуси та військово-спортивні класи в школах з поглибленим вивченням військової справи. Ініціатива, підтримана Урядом Узбекистану, керується такими інституціями, як Міністерство оборони, Комітет з охорони державних кордонів, Служба національної безпеки і Прокуратура Узбекистану [2].

28 лютого 2018 року для підвищення ефективності та активізації роботи з молоддю в душі патріотизму, активного залучення громадян країни, державних і неурядових організацій та інших інститутів громадянського суспільства до навчально-виховної роботи

в цьому напрямку, а також для прищеплення патріотизму й мужності в молодіжному середовищі Кабінет Міністрів Республіки Узбекистан схвалив Концепцію виховання молоді в душі патріотизму.

На нашу думку, оскільки патріотичним вихованням молоді Узбекистану опікується не Міністерство народної освіти республіки Узбекистан або Міністерство культури та спорту Республіки Узбекистан, а Міністерство оборони Республіки Узбекистан, то провідним напрямом у вихованні молоді буде військово-патріотичне.

Важливий досвід організації патріотичного виховання накопичений у США – країні, для населення якої громадянська ідентифікація є однією з домінуючих. Опитування громадської думки, що постійно проводяться в США, свідчать про те, що приблизно три чверті американців відчують гордість за свою країну. Близько половини американських сімей прикрашає свій будинок національним прапором, 15-20% водіїв встановлюють американський прапорець на машині. Дев'ять з десяти американців відчують гордість, коли звучить мелодія гімну країни (за даними Washington ProFile). Водночас визнаної державної програми з виховання патріотизму у США немає [12].

У Сполучених Штатах патріотичні почуття і гордість за власну країну прищеплюються американцям із самого дитинства. Непересічне значення для цього процесу має активна пропаганда державних символів через ЗМІ, культуру та інститути громадянського суспільства – школи, університети, скаутські й різноманітні молодіжні організації. Найвпливовішими суб'єктами патріотичного виховання є організації скаутизму: бойскаути Америки, які налічують близько 3,8 млн. членів; відділення Всесвітньої асоціації дівчат-провідників і дівчат-скаутів (World Association of Girl Guides and Girl Scouts); молодіжні організації – «Молода Америка», «Молоді американці за свободу» [13].

Відчуття гордості за свою країну та бажання підкреслювати свою належність до Американської держави є дуже гарним прикладом для наслідування у сфері національно-патріотичного виховання. На нашу думку, в Україні також можливе запровадження програми щодо популяризації державних символів через ЗМІ, культуру та інститути громадянського суспільства. У багатонаціональній країні головним важелем патріотичного виховання стало виховання відповідального ставлення до Держави; цей досвід уже успішно використовують деякі країни Європи.

Розглядаючи процес виховання в Англії, варто наголосити на такій якості, як

«законослухняність» англійської нації. У цій країні почуття поваги до минулого – джерело великих справ, сили характеру, світогляду й величі народу. Так, в англійців високо розвинуте почуття патріотизму. Вони навчають дітей любити все, що зроблене у своїй країні. Але, як зазначила Н. Воскресенська, є негативна риса в характері багатьох представників англійської нації, – це зверхнє ставлення до іноземців. Важливим напрямом педагогічних досліджень у Великій Британії є громадянська освіта та виховання громадянина (citizenship education). Здебільшого вчені, говорячи про демократичні цінності, називають справедливість, свободу, толерантність, автономність особистості. Розглядаючи риси характеру та якості особистості, звернемо увагу на такі, як повага до свободи й справедливості, толерантність, повага до прав людини. Ці риси та якості особистості потрібно належним чином виховувати. Для цього в 2000 році в британській школі впроваджено спеціальний предмет «Основи громадянства» [4].

Важливу роль у прищепленні патріотичних почуттів молоді Великої Британії відіграють скаутські загони. Історично так склалося, що виховання громадськості, патріотизму серед англійців розпочалося за часів Другої світової війни. І сьогодні військово-патріотичному вихованню молоді, особливо старшокласників, приділяється належна увага з боку військово-політичного керівництва країни. Принцип КАРЕ (тримати армію під наглядом населення), який діє в країні, сприяє підвищенню патріотичного духу серед молоді. Міністерство оборони реалізує певну кількість соціальних та навчальних програм [5].

Педагогічна культура британського народу є складником загальнолюдської педагогічної культури. У ній також виявляються національні особливості, які відображають рівень матеріальної та духовної культури нації. Особливістю національно-патріотичного виховання у Великій Британії є регіональна специфіка освітньої політики. Оскільки до Об'єднаного Королівства входять чотири юрисдикції (Англія, Уельс, Шотландія та Північна Ірландія), то й підходи до громадянської освіти та патріотичного виховання різняться між собою. Цей досвід обов'язково необхідно використати в українській практиці національно-патріотичного виховання учнів.

Оригінальним є патріотичне виховання громадян у Японії. У 1947 р. після поразки Японії в Другій світовій війні було ухвалено «Фундаментальний закон про освіту», у якому ще не йдеться про патріотизм. У 2002 р. Урядом Японії розроблено навчальний план, у якому

виховання «почуття любові до своєї країни» визнається основною метою шестирічної програми навчання в середній школі. У 2003 р. Постановою уряду «Про свободу слова і патріотизм у Японії» була введена система оцінки патріотизму в школах. Усім школярам, починаючи з 11 років, пропонувалося виставлятися оцінки «за патріотизм», які входили б у таблиць про успішність. Це нововведення спричинило гостру критику з боку громадськості, оскільки «патріотизм учнів оцінити неможливо».

«Оцінювання патріотизму» – це ніщо інше, як оцінювання рівня національно-патріотичної вихованості, який є показником ефективності національно-патріотичного виховання. Облік результатів національно-патріотичного виховання дає змогу побачити реальний приріст вихованості дитини, виявити недоліки в цьому процесі, а отже, вжити заходів щодо їх корекції. Завдяки такому підходу в центрі уваги вихователя опиняється не хаотичний набір виховних заходів, а найефективніші саме для цієї дитини заходи, що гарантовано сприятимуть досягненню мети.

У 2006 р. Нижньою палатою парламенту Японії був ухвалений пакет законопроектів, ключовим елементом якого був перегляд «Фундаментального закону про освіту». У новому законі про освіту вчителі повинні мати самі й передавати учням молодших класів «почуття патріотизму й національної гідності». Якщо Закон про освіту, ухвалений у 1947 р визнавав своїм завданням «виховання людини, яка прагне правди і миру», а також «створення багатой культури окремої особистості», то ухвалений у 2006 р. оновлений «Основний закон про освіту» особливу увагу приділяє взаємодії сім'ї та школи в питаннях виховання дітей, любові до малої батьківщини й формуванню в людини «необхідних якостей». У преамбулі «Основного закону про освіту» від 2006 р. зазначається, що для створення нової культури необхідно виховувати особистість, дотримуючись традицій. Крім того, у п'ятому параграфі другої статті «Завдання навчання і виховання» йдеться про виховання шанобливого ставлення до інших країн і культур, а також про необхідність робити внесок у розвиток міжнародного співтовариства й світу. Цей закон, на думку уряду Японії, дасть змогу японцям зберегти національну самосвідомість, дати кожному члену суспільства відчуття гордості за причетність до великої культури та історії, допомогти особистості знайти своє місце у світі, спираючись на кращі риси національного японського характеру, водночас розвиваючи в собі нові якості, необхідні для

успішної особистісної реалізації в глобалізованому світі, що, зрештою, приведе всю націю до нових рубежів у соціально-економічному житті, дасть змогу зберегти конкурентоспроможність і грати нову роль у глобальному світовому просторі.

Отже вдалі ідеї японської освіти можуть допомогти особистості знайти своє місце у світі, спираючись на кращі риси національного характеру, водночас розвиваючи в собі нові якості, необхідні для успішної особистісної реалізації. Такі ідеї можуть бути втілені й в українську практику національно-патріотичного виховання.

Найбільш активно до ідей патріотизму на комуністичних засадах залучають молодь у Китаї, де ця діяльність становить основу державної політики і координується Комуністичною партією, Комуністичним союзом молоді та Федерацією молоді Китаю.

Останнім часом збільшилася кількість патріотичних матеріалів у ЗМІ, Інтернеті; у партійних виданнях усе частіше почали з'являтися звернення до молоді патріотичної спрямованості. Помітна діяльність у цьому напрямі Комуністичної партії Китаю, Комуністичного союзу молоді Китаю (КСМК), який є ядром Всекитайської федерації молоді (ВФМ), Федерації молодіжних організацій країни. З огляду на це, серед молоді все більшої популярності набуває погляд на те, що західна демократія суперечить китайським духовним цінностям і що для Китаю основним завданням нині є фізичне виживання народу, проведення економічних реформ, а не свобода висловлення думок. Китайська молодь почала виявляти значну цікавість до становлення Китаю як великої держави. Також популяризація вступу молоді в КПК пояснюється тим, що членство в цій організації надає переваги під час влаштування на роботу [9].

Отже, становлення ідей національно-патріотичного виховання в Китаї як у державі, що стрімко розвивається, стало могутнім поштовхом для проведення економічних реформ, і це, безперечно, правильний шлях для національно-патріотичного виховання молоді, але, на нашу думку, заборона висловлення власних думок може виховати безініціативне покоління.

Заслужують на увагу також особливості патріотичного виховання в країнах Європейського Союзу, де насамперед опікуються питанням імовірності небезпечної підміни цього поняття поняттям радикального націоналізму, яке може спричинити в суспільстві нетерпимість, ксенофобію та шовінізм. Унаслідок демократизації політичного життя та

поглиблення інтеграційних процесів між країнами поняття патріотизму дещо переосмислено, а його виховання заміщено формуванням у молоді громадянської позиції – нової інтеграційної якості особистості, яка сприяє її соціалізації в умовах сучасного світу. Водночас головний акцент такого формування робиться на гармонії вияву патріотичних почуттів, на толерантності, гуманізмі, почутті власної гідності та внутрішньої свободи, дисциплінованості й поваги до державної влади. Через історичні причини в багатьох країнах використовується метод ненав'язливого патріотичного виховання. Наприклад, у школах проводять всілякі історичні конкурси, виходячи з позиції, що історія і патріотизм нерозривно пов'язані між собою. У деяких країнах є державні програми захисту державної мови, культури. Наприклад, у Франції є державна програма із захисту національного кінематографу. Т. Возняк пропонує Україні орієнтуватися радше на досвід Франції, де держава не провадить національно-патріотичного виховання, але зосереджується на підтримці, а також на виробництві та експорті культурного продукту: «Якщо ми трансформуватимемося в напрямку хоча б французької моделі підтримки культури, то піонерсько-комсомольські заходи будуть просто непотрібні» [9].

Із цієї ж причини – «неоднозначності власної історії» – у Німеччині багато громадян досить тривалий час після Другої світової війни із певною насторогою ставилися до широкого публічного використання національних символів, зокрема, обов'язкового вивішування державного прапора на урядових будівлях. Серед німецької молоді нині активно пропагується суспільна значущість альтернативної федеральної добровільної служби (Bundesfreiwilligendienst), місцем проходження якої є соціальна сфера, охорона здоров'я та екологія. Завдяки перебуванню на такій службі, яка триває від 6 до 24 місяців, хлопці та дівчата мають можливість не лише відчутти себе потрібними суспільству, а й поповнити сімейний бюджет. Цивільніст (цивільний аналог військової служби) триває на 2 місяці довше за військову службу, тобто 12 місяців [1].

У Німеччині патріотичне виховання в школах не практикується. «У нас уже тричі було патріотичне виховання, більше ми його не потребуємо», – говорить Міхаель Драєр, маючи на увазі періоди Германської імперії, Третього Рейху та НДР. Він розповідає, що нині в Німеччині є предмет «суспільствознавство» (Sozialkunde або Gemeinschaftskunde), де вивчають історію, політику, економіку, соціологію (значна увага при цьому приділена Євросоюзу).

Німецькі педагоги наголошують на тому, що «освіту можна використовувати як інструмент у вихованні особистості, яка ототожнює себе з певним режимом, ідеологією, територією або національною ідеєю» [1].

Важливо, що німецькі педагоги в умовах сучасного поліетнічного середовища усвідомлюють потребу виховання молодих громадян на таких цінностях, як толерантність, співчуття, солідарність, здатність до співробітництва, миролюбність [11].

Отже, особливості національно-патріотичного виховання узв'язку з неоднозначною історією Німеччини необхідно взяти до уваги українським педагогам. Наші німецькі колеги спрямували виховний процес на формування загальнолюдських цінностей в особистості, що ототожнює себе з певним режимом, ідеологією, територією або національною ідеєю.

Нинішні військові дії на території Української держави вимагають вивчення досвіду Ізраїлю, де система виховання патріота-воїна-громадянина є питанням загальнодержавного масштабу.

Сучасна система освіти поліетнічного Ізраїлю спрямована на підготовку молодого покоління «до гідного й відповідального життя в демократичному суспільстві, де пліч-о-пліч живуть люди, що різняться між собою етнічним походженням, релігією, культурою і політичними поглядами. Вона заснована на цінностях єврейського народу, на любові до своєї землі, на принципах свободи і терпимості. Ізраїльські педагоги прагнуть прищепити дітям фундаментальні наукові знання й технічні навички, без яких неможливий розвиток країни» [6].

Ізраїль активно ініціює та цілеспрямовано фінансує молодіжні рухи, які є невіддільною частиною виховання молоді (10-18 років). Молодіжні рухи (Бней-‘Аківа, Бетар, Ха-Но‘ар ха-‘овед ве-ха-ломед, Ха-Цофим та ін.)

активно заповнюють вільний час ізраїльського юнацтва, залучаючи його до культурних заходів та добровільної громадсько-корисної діяльності [6].

Висновки. З огляду на викладене вище, можна дійти висновку, що в різних країнах світу органи державного управління здійснюють певні заходи, спрямовані на патріотичне виховання населення, хоча рівень патріотизму не завжди визначається наявністю державної програми (США) або кількістю проведених патріотичних заходів (європейські країни). Проведений аналіз дає підстави замислитись над тим, що ж таке патріотизм? На наше переконання, правильним і важливим визначенням патріотизму є «любов-відповідальність». Якщо громадяни відповідально не ставитимуться до своєї країни, то ця країна не матиме майбутнього. Український патріотизм має ґрунтуватися не на належності до певного етносу, який став складником політичної нації, а на належності до громадянського суспільства як соціального організму, що існує на певних теренах і перебуває під юрисдикцією однієї держави. Досвід провідних країн переконливо доводить, що основою патріотизму є відчуття гордості за свою країну та бажання належати до гідної держави. В Україні також необхідна програма популяризації державних символів через ЗМІ, культуру та інститути громадянського суспільства. Українці мають, спираючись на кращі риси національного характеру, розвивати в собі нові якості, необхідні для успішної особистісної реалізації та розбудови країни. Нам необхідно зосередитися на підтримці, а також на охороні та презентації нематеріальної спадщини. Облік результатів національно-патріотичного виховання, який є показником його ефективності, дасть змогу виявити недоліки цього процесу, а отже, вжити заходів щодо їх корекції, які гарантовано досягнуть мети.

Список використаних джерел

1. Авдіянц Г., Кузякіна М. Порівняльний аналіз підходів до громадянського виховання школярів в Україні та Німеччині. *Вісник Інституту розвитку дитини*. URL: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/85/15449-porivnyalni-analiz-pidxodiv-dogromadyanskogo-vixovannya-shkolyariv-v-ukra%D1%97ni-tanimechchini.html> (дата звернення: 08. 12. 2019).
2. Алтаев А. Ш. Государственные символы Республики Казахстан как фактор укрепления казахского патриотизма: учеб. пособие. Астана: Казахский национальный университет имени аль-Фараби Литаген, 2016.
3. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. Законодавство України. URL: <http://osvita.ua/school/method/1895> (дата звернення: 08. 12. 2019).
4. Воскресенская Н. М. Педагогические исследования в Великобритании. *Педагогика*. 2004. № 1. С. 89–99.
5. Галус О. М., Шапошнікова Л. М. Порівняльна педагогіка: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2006. 215 с.

References

1. Avdiants G. Comparative analysis of approaches to civic education of schoolchildren in Ukraine and Germany [Electronic resource]. Bulletin of the Institute for Child Development. – Access mode: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/85/15449-porivnyalni-analiz-pidxodiv-dogromadyanskogo-vixovannya-shkolyariv-v-ukra%D1%97ni-tanimechchini.html> – The name from the screen.
2. Altaev A.Sh. (2016) State symbols of the Republic of Kazakhstan as a factor in strengthening Kazakh patriotism. textbook Kazakh al-Farabi. Kazakh National University .Litagen [in Russian]
3. The Verkhovna Rada of Ukraine. The official web portal. The legislation of Ukraine. [Electronic resource]. Access mode: <http://osvita.ua/school/method/1895>.
4. Voskresenskaya N. (2004) Pedagogical research in Great Britain // Pedagogy. №1. P.89-99. [in Russian]

6. Государство Израиль. Молодежные движения. *Электронная еврейская энциклопедия*. URL: <http://www.eleven.co.il/article/11745> (дата звернення: 08. 12. 2019).
7. Державна Стратегія «Казахстан– 2050». URL: <https://strategy2050.kz> (дата звернення: 08. 12. 2019).
8. Закон України «Про освіту». Стаття 54. п. 2. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 08. 12. 2019).
9. Законодательные перспективы молодежного патриотического воспитания. URL: http://www.nirsi.ru/NewGeneration/n104/Patr_vosp_mol.pdf (дата звернення: 08. 12. 2019).
10. Патріотичне виховання молоді як невід'ємна складова системи забезпечення національної безпеки України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print1433770101413150> (дата звернення: 08. 12. 2019).
11. Detjen Joachim. Politische Bildung Geschichte und Gegenwart in Deutschland. Oldenbourg Verlag Munschen Wien, 2007. 510 s.
12. Patriotic Education in the US Schools: *Scient. Confer.* (September, 26–28, 2004). Washington. URL: <http://www.patriotic-education.org/patrioticlinks> (дата звернення: 08. 12. 2019).
13. US Patriotic Organizations. URL: <http://www.americanpatriotweb.com/patrioticorganisations.htm> (дата звернення: 08. 12. 2019).
14. USTAWA z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe. URL: <https://www.prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=14-02-2018&qplikid=4186#P4186A2> (дата звернення: 08. 12. 2019).
15. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. O systemie oświaty. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19910950425>. (дата звернення: 08. 12. 2019).
5. Galus O. M, Shaposhnikova L. M. (2006) Comparative pedagogy: study. tool. Kyiv: High School, 215 p. [in Ukrainian]
6. The State of Israel. Youth movements. [Electronic resource] // Electronic Jewish Encyclopedia. – Access Mode: <http://www.eleven.co.il/article/11745> - Screen Name
7. Kazakhstan 2050 State Strategy. Access mode: <https://strategy2050.kz>.
8. Law of Ukraine "On Education". Article 54. Paragraph 2. Access mode: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
9. Legislative perspectives of youth patriotic upbringing. Access mode: http://www.nirsi.ru/NewGeneration/n104/Patr_vosp_mol.pdf.
10. Patriotic education of youth as an integral part of the national security system of Ukraine. Access mode: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print1433770101413150>.
11. Detjen. (2007) Politische Bildung Geschichte und Gegenwart in Deutschland Joachim Detjen – R. Oldenbourg Verlag Munschen Wien, 510 p. [in German]
12. Patriotic Education in the US Schools: *Scient. Confer.*, September, 26–28, 2004. Washington. – Access mode: <http://www.patriotic-education.org/patrioticlinks/>
13. US Patriotic Organizations. Access mode: <http://www.americanpatriotweb.com/patrioticorganisations.htm>.
14. USTAWA z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe. Access mode: <https://www.prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=14-02-2018&qplikid=4186#P4186A2>.
15. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. Access mode: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19910950425>.

Рецензент: д-р філос. наук, професор Молодиченко В.В.

Відомості про автора:

Федоренко Олена Миколаївна
elenka.fedorenko.73@gmail.com

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

doi: 10.33842/22195203/2019/23/152/159

*Матеріал надійшов до редакції 18. 12. 2019 р.
Прийнято до друку 27. 12. 2019 р.*

Information about the author:

Fedorenko Olena Mykolaivna
elenka.fedorenko.73@gmail.com

Bohdan Khmelnytsky Meitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhzhia region, 72312, Ukraine

doi: 10.33842/22195203/2019/23/152/159

*Received at the editorial office 18. 12. 2019.
Accepted for publishing 27. 12. 2019.*